

Проф. д-р Тодор Чепреганов
Универзитет “Гоце Делчев” – Штип

МАКЕДОНСКОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ ВО БРИТАНСКИТЕ ДИПЛОМАТСКИ ДОКУМЕНТИ

Идејата да учествувам на собирот ми ја даде директорот на музејот Васил Ѓорѓиев. А немав намера да се јавам, бидејќи навистина не ми е период. Ја прифатив од една причина. Британската дипломатија е една од најстарите дипломатии. Нивните претставници ги има насекаде. Затоа и познатата максима дека во британската империја сонцето не заоѓа. Го владееле најголемиот дел од светот. А за да го можат тоа се труделе да дознаат што повеќе за земјите и народите со кои сакале да владеат. Токму од тие причини нивниот интерес и кон историјата на Македонија. Од антиката па се до периодите кои биле мегници во историјата, Првата светска војна и Втората светска војна. Ги интересирал секој сегмент од историјата на Македонија од историја, култура, етнографија, географија, економија и др. За добивање на податоци за Македонија биле ангажирани тогашните најдобри научници кои се занимавале со Балканот. Нивните информации потоа биле проследувани до експертите на Министерството за надворешни работи кои ги вршеле последните проверки и ги испраќале до политичарите кои ја кроеле политика. Меѓутоа, треба да се има предвид дека историјата и фактите кои се презентирани во документот, за македонското средновековие, обилува со неточности и погрешни толкувања. Но, треба, исто така, да се има предвид времето и просторот кога се случуваат овие работи. За средновековната историја на Македонија како извор е користен само Jo. Comeniates, in Theophanes Continuatus (ed. Bonn), III. Треба да се има предвид дека тоа е времето кога британската дипломатија своите ставови ги гради врз база на извештаите на дипломатите, амбасадорите и конзулите, а за постариот период се користени информации од историчари кои се занимавале со тој период.

Во пролетта 1917 година Министерството за надворешни работи во врска со подготовките коишто ги правело за работата на Париската мировна конференција, формира посебен оддел чија задача требаше да биде да ги обезбеди британските

делегати на Париската мировна конференција со најсоодветни информации-географски, економски, истори-ски, социјални, религиски, политички во однос на држа-вите, областите, островите и т. н. со кои тие можеби би се занима-вале на самата конференција. Историската информација била подготвувана од страна на обучени пишувачи на историски предмети, кои (во најголем број случаи) ги даваат своите услуги без било каква надокнада. За географскиот дел корисни информации беа добиени од Разузнавачкиот оддел (Поморска служба) на Адмиралитетот; а за економскиот дел, од Воениот трговски разузнавачки оддел, кој бил формиран од страна на Министерството за надворешни работи.

Победата на силите на Антантата во Првата светска војна им даде за право на мировната конференција во Париз да ги диктираат условите на примирјето над Централните сили. Тоа бил моментот кога на 'зелена маса' големите победници ја прекројувале картата на Европа. Малите народи, како и секогаш, немале право да се мешаат во 'ценкањето' меѓу големите. Едноставно се бореле да ја стекнат наклонетоста на некоја од големите која би застанала зад нејзините барања.

Несомнено, една од големите држави која играла најважна улога на Конференцијата била Велика Британија. Самата, како победничка, беше најзаинтересирана за нова поделба како би ги задоволила своите интереси во Европа. Настојувала да се донесе мир кој би траел подолго, да се зачува рамнотежата во Европа, но при тоа да не бидат нарушени нејзините интереси.

Подготовките за мировната конференција од своја страна бараа добра подготвеност на делегацијата која ќе ја прет-ставува британската политика.

Во тој контекст бил подготвен и материјал за Македо-нија кој требало да и послужи на британската делегација при нејзините преговори и договори. Составот на британската делегација броел 600 личности. Делегација била предводена од премиерот Давид Лојд Џорџ. На самата конференција британската делегација играла главна улога со делегациите на САД, Франција, Италија и Јапонија. Секоја од нив посебно настојувала да обезбеди доминација во одредени делови во светот, без да се почитуваат правата и интересите на помалите држави. Договорите и мировните предлози биле диктирани од големите. Малите држави биле само ислушувани без да имаат право да расправаат со претставниците на големите сили.

На конференцијата биле формирани вкупно 52 комисии и комитети кои одржале околу 1646 состаноци.

Во однос на Баканот и посебно Македонија британската делегација уште пред конференцијата, а и за време на самата конференција настојувала да ги усклади своите ставови со американската делегација и другите делегации во однос на одредени прашања. Во тој контекст биле правени договори и во однос на македонското прашање.

Познато е дека Париската мировна конференција со мали исклучоци го верифицира Букурешкиот мировен договор. И покрај големиот број меморандуми упатени од македонски организации, партии и личности за решавањето на македонското прашање во корист на самите Македонци британското застапување за статус кво то преовлада. На Македонија не и беше дозволено да заживее како независна и самостојна држава. Интересите на големите и нивните сателити беа пред желбите и интересите на македонскиот народ.

Да видиме како ја гледале средновековната историја на Македонија британските историчари врз кој ја граделе својата политика кон Македонија. Во материјалот кој се однесува на Македонија постои посебен дел кој е насловен „Политичка историја. Хронолошка таблица“. Во неа во однос на средновековието се набележани следните дати:

- „- 395. од н. е. Македонија вклучена во Источното (Византиско) Царство.
- 577. Словените за прв пат се појавија пред Солун.
- Околу 850-1018. Првото бугарско царство во Македонија.
- 1014. Василије II, „Бугаро-убиец“ го симнал цар Самуил.
- 1186. Формирање на Второто бугарско царство во Трново.
- 1204-23. Солунското Латинско Кралство.
- 1223-46. Солунско грчко царство (а потоа деспотство).
- 1246. Македонија анектирана кон Никејското грчко царство.
- 1261. Македонија повторно вклучена во Византиската империја.
- 1346. Крунисувањето на Стефан Душан во Скопје.
- 1371. Турска победа кај Марица.
- 1389. Битката на Косово.
- 1393. Паѓањето на Второто бугарско царство.

- 1423. Солун Венециска колонија.
- 1430. Солун турски.

Делот кој се однесува на средновековието е насловен „Македонија во Средниот век (околу 557-1430)“. Составувачите на материјалот и почетокот ќе истакнат:

„Добро е да се знае нешто за праисторијата и уште повеќе за средновековната македонска историја, бидејќи во тврдокорните традиции на Блискиот Исток спомените за византиската, бугарската и српската хегемонија на таа земја, на постојани конфликти меѓу етникумите чии барања се поклопуваат опстанале“. Интересна е нивната забелешка која може да се примени и денес дека „...иако ниту еден Англичанец не би имал интерес за голем дел од Франција под јаремот на Едвард III, Србите сеуште зборуваат за неговиот современик, Стефан Душан, како неговото крунисување за Цар во Скопје да се случило вчера; додека Грците зборуваат за Александар Македонски и Басилје 'Бугаро-убиец', како вековите што поминале гледано од последниот ден, да се еден поглед во ноќта...“.

Во однос на етничка карактеристика на жителите на Македонија интересни се нивните анализи. Тие ќе истакнат дека: „Во старите времиња биле третираны надвор од Хеленската граница, иако грчките колонии ги пробивале нивните граници, особено оние на Халкидик, и нивната владетелска династија го истакнала нивното барање кон Хеленската националност. Тоа било во согласност со тврдењето дека Александар Велики се претставувал за предводник на хеленизмот против 'варварите' за време на неговите освојувања; и иако како кралеви на Македонија, тој и неговиот татко Филип ја наметнале нивната власт над Грците, јазикот и цивилизацијата на Грција, а не на Македонија, што тој ги проширил насекаде во светот. Во времето на неговите наследници и подоцна заедно со Грција како римска провинција, Македонија станала повеќе или помалку целосно хеленизирана“.

Според нив: „македонското прашање се појавило кога Словените мигрираале на Балканскиот Полуостров пред тринаесет века. Пред нивното имигрирање во Македонија, која сеуште претставувала 'ветена земја' за различните балкански етникуми, таа била интегрален и неоспорен дел од Византиската империја. Токму долгото византиско поседување на Македонија модерните грчки писатели го сметало како силен аргумент во нивна корист. Првите словенските групи започнале

да навлегуваат во Македонија при крајот на шестиот век. За прв ги среќаваме во 577 година пред Солун; во 586 година тие го повториле нивниот напад. Овие напади биле одбиени, но неколку Словенски племиња се населиле во Македонија. Во 904 година словенските Драговити и Сагудати живееле во низината меѓу Солун и Веррхоиа (Верија); Берзитите кои зема-ле учество во опсадата на Солун во 676 година се истакнува дека оставиле потомци во близината на Прилеп; нивните другари Велегезитите и го дале името на средновековната провинција и се истакнува дека се епонимични херои на модерното Велестино. Во седмиот и осмиот век читаме за 'Ма-кедонска Славонија'. Но единствени вистински конкуренти за Македонија со кои Грците морале да се соочат во раниот среден век биле Бугарите, кои во 679 година го окупирале оној дел од нивната сегашна територија меѓу Дунав и планината Балкан што одговара на Дунавска Бугарија од Берлинскиот договор". Понатаму истакнуваат дека: „во втората половина на деветиот век бугарскиот принц Борис бил владетел на континенталниот дел од Ма-кедонија; а за време на владеењето на неговиот син Симеон (893-927), првото Бугарско царство ја вклучувало целата земја, освен крајбрежјето. Под власта на неговиот исцрпен наследник Петар (927-968), Бугарското царство во 963 година било поделено на два дела. Западениот или Македонскиот дел за цар призна еден благородник од Трново, кој се викал Шишман . За време на владеењето на неговиот најмлад син, цар Самуил (976-1014), чиешто седиште прво било во (Воден) (сега прекрстен од Грците во Едеса), потоа на еден остров во Преспанското Езеро, а потоа во Охрид, дошло до борба со грчкиот император Василиј II, 'Бугароубиецот', за доминација над Македонија. Василиј II бил победник во 1014 година; четири години подоцна Бугарската империја била припоена кон Византија. Бугарската патријаршија, која била создадена истовремено со Бугарското царство, и го следела од Воден до Преспа, и од Преспа до Охрид, паднала заедно со него. Охрид станал грчки, а Македонија станала уште еднаш грчка провинција.

„Во времето на распаѓањето на Византиската империја на крајот од дванаесетиот век, иако се формирале две независни кнежевства во Просек во Вардарската долина и во Мелник, во Трново се појавило второто Бугарско царство, кое се проширило на југ се до Скопје. Но, по освојувањето на Константинопол од Крстоносците во 1204 година, за Македонија се бореле еден латински претендент,

двајца грчки меѓусебни ривали и еден бугарски претендент. Од 1204 до 1223 година Македонија била дел од Солунското латинско кралство под власта на Бонифацие Монфератски и неговиот син Димитри; во 1223 година било освоено од Грчката династија на Ангелите, која се издигнала во Епир, а потоа Солунското латинско кралство се преименувала во Солунско грчко царство. Оваа краткотрајна држава била жестоко нападната од големиот бугарски цар Иван Асен II во битката кај Клокотница во 1230 година; и тој можел да се пофали дека ги 'освоил сите земји од Адрианопол до Драч, грчките, албанските и српските земји'. Меѓутоа, Ангелите останале со негова добра волја во Солун; а по неговата смрт и слабите наследници на бугарскиот трон, остатоците на Солунското грчко царство биле анектирани во 1246 година не кон Бугарија, туку кон ривалската Никејското грчко царство кое по повторното заземање на Константинопол од Латините во 1261 година самото се претопило во обновената Византиска империја. Така во 1246 година Хеленизмот станал уште еднаш доминантен во Македонија.

„Во текот на првата половина на четиринаестиот век Србија се појавила како најмоќната држава на Балканскиот Полуостров. Веќе под власта на Стефан Урош II (1281-1321), Србите навлегле во Серес и го освоиле Скопје (Ускуб), каде тој ја префрлил својата престолнина, а власта ја зацврстил и во другите места во Македонија кои му биле дадени нему како мираз од ќерката на грчкиот цар. Стефан Душан (1331-55) ја освоил цела Македонија, освен Солун кој, и покрај се, останал грчки и никогаш не бил ниту српски ниту бугарски, и во 1346 година бил крунисан во Скопје, кое исто така го направил своја престолнина, како „Цар на Србите и Грците“. Србите никогаш не го заборавиле неговото огромно царство, но тоа се распаднало со неговата смрт и докажал, како што напишал подоцна српскиот државник и историчар Новаковиќ, дека таа била само лична креација на големиот Цар која умрела со својот креатор. Марко Крале, големиот херој на српската поезија, кој бил, како и да е, историска личност, цврсто го задржал Прилеп; Серес продолжил да биде резиденција на Српската Царица; а големите српски магнати Иван Углеша, неговиот брат Волкашин и Богдан држеле големи делови од Македонија. Но сега Турците влегле во Европа; во 1371 година тие ги поразиле Србите во битката кај Марица, во која Волкашин и неговиот брат биле убиени.

„Марко Крале останал во Прилеп и Скопје но само ка-ко турски вазал; во 1389 година битката на Косово претставувала посмртно своно за средновековната српска држава; во 1393 година паднало Второто бугарско царство, заедно со бугарската Патријаршија. Бугарската Патријаршија била обновена од Иван Асен II, но не во Охрид туку во Трново. Единствено опстанал Солун; но во 1423 година неговите грчки владетели се ставиле под власта на Венеција; а во 1430 година градот, по само 7 години од владеењето на Венеција, бил освоен од Турците кои го држеле се до 1912 година. Така, од тоа време Македонија била политички под Турците, црковно под Грчката Екуменска Патријаршија. Оние кои не биле муслимани биле колективно класифицирани, без оглед на националноста, како „Грци“. Единствениот исклучок била големата еврејска заедница во Солун, каде слушаме за Евреите во времето на Св. Павле како и во седмиот век, од кои најголемиот дел Хебрејски жители имале потекло од Шпанските Евреи протерани од Шпанија кон крајот на петнаесетиот век. Скоро пет века Македонија останала под турска власт“.

И во текот на Втората светска војна британските експерти на Форин Офис и обавештајците кои биле членови на воените мисии, во своите извештаи давале свое мислење во однос на историјата на Македонија. Во еден извештај од 26 август 1944 година насочен „Македонија“ во прилог со карта, британските експерти повторно се осврнале на Македонија во средновековието. Во тој контекст ќе истакнат: „...кон крајот на четвртиот век од н. е. таа беше вклучена во Источната, или Византиската половина на Империјата. Од тогаш цела Македонија зборува Грчки, освен за северниот дел во близината на Скопје каде се зборуваше латински. Нов елемент пристигна во шестиот век со Словенските освојувачи кои во голем дел ги истиснаа од внатрешноста оние што зборуваа Грчки и оние што зборуваа Латински и се спуштија подолу кон обалата кон устието на Вардар. Во текот на десетиот век бугарскиот (Словенизиран Турчин) цар ја прошири својата доминација на цела Македонија освен на обалата и формира Бугарска патријаршија во Охрид. Во 1019 година императорот Васил II ја уништи бугарската моќ; и Македонија остана византиска провинција се до 1186 година. Од таа дата Македонија се до 1372 година беше предмет на расправа меѓу Византија, Бугарија и Латините; и на крајот беше инкорпорирана во краткотрајната српска империја на Стефан Душан, чиј главен град беше Скопје. Во 1372 година Османлиите се појавија на историската сцена и во 1473

година со заземањето на Солун, кој беше грчки за целиот период на словенската управа во внатрешноста, тие го комплетираа турското освојување на Македонија“.

И во документот насловен „Македонското автономно движење во северозападна Грција: неговата поставеност и сегашна историја“ од октомври 1945 година, во делот „Историското минато до 1941 година“ се прави осврт и на средновековната историја на Македонија. Во него се истакнува: „...Во текот на петтиот и шестиот век јужните Словени и Бугарите навлегле на Балканот и се до деветтиот век Македонија, со исклучок на Солун, станала дел од словенизираното Бугарско царство. Таква таа останала, со кратки периоди на независност се до 1234 година кога Бугарското царство, вклучувајќи ја и Македонија, било поразено од Србија и цар Душан кој стапувал на историската сцена. Во исто време Отоманската империја станала силна и до 1371 година освоила од Србите голем дел од Македонија кој останал под турска управа петстотини години...“.

Интересен е и податокот кој го дава капетанот Мекдоналд, шеф на британската мисија Брасеносе во Македонија. Во својот извештај од 18 ноември 1944 година тој во однос на политичката ситуација во Македонија ќе истакне: „Македонското партизанско движење во својата основа пред се е националистичко, а потоа комунистичко движење. Во нивната пропаганда за цело време нагласувањето е ставено на македонската национална независност. Бидејќи тие немале независност од дванаесетиот век очигледната брзина во приближувањето на реализирањето на оваа цел ги има обединето сите нијанси на политичко мислење и сите класи во Македонија позади партизанското движење. Фактот што тие сега се борат како македонска армија тие го сметаат за дел од историјата“.

Исто така во еден документ составен од британската канцеларија во Солун по ослободувањето на Грција се презентира историјата на Македонија антиката па се до настаните од Втората светска војна. Документот има вкупно 101 страница, а е насловен „Македонското автономно движење во Северозападна Грција: Неговата поставеност и сегашна историја“ датирано од октомври 1945 година. Во делот кој се однесува на средновековието составувачите на документот ќе истакнат: „...И покрај постојните напади на Хуните, Готите, Варварите, и Аварите, почнувајќи од четвртиот век од нашата ера, па и понатаму, грчкиот карактер и говорот на претходното

население никогаш не се изгубил и многу пред словенската инвазија на Европа, така што Македонија стана интегрален дел од културата на грчката Византиска Империја.

„Во текот на петтиот и шестиот век јужните Словени и Бугарите навлегле на Балканот и се до деветтиот век Македонија, со исклучок на Солун, станала дел од словенизираното Бугарско царство. Така таа останала, со кратки периоди на независност се до 1234 година кога Бугарското царство, вклучувајќи ја и Македонија, било поразено од Србија на цар Душан кој стапувал на историската сцена. Во исто време Отоманската империја станала силна и до 1371 година освоила од Србите голем дел од Македонија кој останал под турска управа петстотини години“.